

TA'LIM JARAYONIDA PEDAGOGIK DIAGNOSTIKA TIZIMINI YARATISH: TARIXIY TAJRIBA VA ZAMONAVIY METODIK MODEL

Amina Aslonova

Annotatsiya. Mazkur maqolada ta'lim jarayonida pedagogik diagnostika tizimini yaratish masalasi tarixiy tajriba va zamonaviy metodologik yondashuvlar asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotda pedagogik diagnostikaning ta'lim jarayonidagi o'rni, diagnostika tizimini shakllantirishning nazariy asoslari hamda zamonaviy ta'lim sharoitida pedagogik diagnostika tizimini yaratish zarurati o'rganildi. Shuningdek, pedagogik diagnostika tizimining tarkibiy elementlari, diagnostik jarayonning bosqichlari hamda zamonaviy metodik modelning konseptual asoslari tahlil qilindi. Tadqiqot natijasida ta'lim jarayonida pedagogik diagnostika tizimini samarali tashkil etishga xizmat qiluvchi metodik model taklif etildi. Mazkur model ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarning rivojlanish darajasini aniqlash hamda pedagogik faoliyat samaradorligini baholash imkonini beradi.

Kalit so'zlar: pedagogik diagnostika, ta'lim diagnostikasi, diagnostika tizimi, ta'lim sifati, pedagogik monitoring, kompetensiyaviy baholash, ta'lim jarayoni, diagnostik model.

Kirish. Zamonaviy ta'lim tizimida o'quv jarayonining samaradorligini aniqlash, o'quvchilarning bilim va kompetensiyalarini baholash hamda ta'lim sifatini oshirish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan pedagogik diagnostika ta'lim jarayonini tahlil qilish, nazorat qilish va rivojlantirishga xizmat qiluvchi muhim ilmiy yo'nalish hisoblanadi. Pedagogik diagnostika ta'lim jarayonida o'quvchilarning bilim darajasi, rivojlanish dinamikasi hamda pedagogik ta'sir samaradorligini aniqlashga qaratilgan metod va vositalar majmuini o'z ichiga oladi.

Pedagogik diagnostika tizimini yaratish ta'lim sifatini boshqarish jarayonining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ta'lim jarayonida diagnostika tizimining mavjudligi o'quvchilarning bilim darajasini obyektiv baholash, o'quv jarayonidagi muammolarni aniqlash hamda pedagogik faoliyatni takomillashtirish imkonini beradi. Shu sababli

pedagogik diagnostika tizimini ilmiy asosda tashkil etish zamonaviy ta'lim tizimining dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Pedagogik diagnostika tizimi uzoq tarixiy rivojlanish jarayonini bosib o'tgan. Dastlab ta'lim jarayonida bilimlarni nazorat qilish an'anaviy usullar orqali amalga oshirilgan bo'lsa, keyinchalik ilmiy asoslangan diagnostik metodlar shakllana boshladi. Pedagogika va psixologiya fanlarining rivojlanishi natijasida pedagogik diagnostika ta'lim jarayonini kompleks tahlil qilish imkonini beruvchi mustaqil ilmiy yo'nalishga aylandi.

Zamonaviy ta'lim tizimida pedagogik diagnostika nafaqat bilimlarni baholash, balki o'quvchilarning kompetensiyalarini, ijodiy fikrlash qobiliyatlarini va shaxsiy rivojlanishini aniqlashga qaratilgan kompleks tizim sifatida qaralmoqda. Shu sababli pedagogik diagnostika tizimini yaratishda tarixiy tajribani o'rganish hamda zamonaviy metodologik yondashuvlarni qo'llash muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur maqolaning maqsadi ta'lim jarayonida pedagogik diagnostika tizimini yaratishning nazariy asoslarini tahlil qilish, tarixiy tajribani o'rganish hamda zamonaviy pedagogik diagnostika tizimining metodik modelini ishlab chiqishdan iborat.

Pedagogik diagnostika tizimi ta'lim jarayonining holatini aniqlash, o'quvchilarning rivojlanish darajasini baholash hamda pedagogik faoliyat samaradorligini tahlil qilishga qaratilgan ilmiy asoslangan metod va vositalar majmuini ifodalaydi. Ushbu tizim ta'lim jarayonining muhim komponenti bo'lib, ta'lim sifatini boshqarish va rivojlantirishga xizmat qiladi.

Pedagogik diagnostika tizimi bir nechta muhim komponentlardan iborat bo'ladi. Avvalo, diagnostika jarayonining maqsadi aniqlanadi. Diagnostika maqsadi ta'lim jarayonida baholanishi lozim bo'lgan ko'rsatkichlarni belgilashga xizmat qiladi. Keyingi komponent diagnostika metodlari va vositalaridan iborat bo'lib, ular yordamida o'quvchilarning bilim darajasi, ko'nikmalari va kompetensiyalari aniqlanadi.

Pedagogik diagnostika tizimining muhim elementi diagnostika natijalarini tahlil qilish jarayonidir. Diagnostika natijalari ta'lim jarayonining samaradorligini aniqlash hamda o'quvchilarning rivojlanish dinamikasini o'rganish imkonini beradi. Ushbu

natijalar asosida pedagogik qarorlar qabul qilinadi hamda ta'lim jarayonini takomillashtirish bo'yicha tegishli choralar belgilanadi.

Pedagogik diagnostika tizimini tashkil etishda bir qator ilmiy prinsiplarga amal qilinadi. Ular qatoriga obyektivlik, tizimlilik, izchillik, komplekslik hamda prognozlash prinsiplari kiradi. Ushbu prinsiplarga amal qilish diagnostika jarayonining ilmiy asosda tashkil etilishini ta'minlaydi hamda diagnostika natijalarining ishonchliligini oshiradi.

Pedagogik diagnostika tizimi ta'lim jarayonini samarali boshqarish imkonini beradi. Diagnostika natijalari o'quv jarayonidagi mavjud muammolarni aniqlash, o'quvchilarning individual rivojlanish xususiyatlarini o'rganish hamda ta'lim jarayonini takomillashtirish uchun muhim ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Pedagogik diagnostika tizimini shakllantirish jarayoni ta'lim tarixining turli bosqichlarida asta-sekin rivojlanib borgan. Dastlab ta'lim jarayonida o'quvchilarning bilim darajasini aniqlash asosan an'anaviy nazorat usullari orqali amalga oshirilgan. Qadimgi ta'lim tizimlarida o'quvchilarning bilimlarini baholash og'zaki savol-javob, yozma topshiriqlar va amaliy mashg'ulotlar yordamida amalga oshirilgan bo'lib, bu jarayonlar ko'proq o'qituvchining shaxsiy tajribasi va subyektiv bahosiga asoslangan edi. Shunga qaramay, ushbu nazorat shakllari pedagogik diagnostikaning dastlabki elementlari sifatida qaraladi.

XIX asr oxiri va XX asr boshlarida pedagogika hamda psixologiya fanlarining rivojlanishi ta'lim jarayonini ilmiy asosda o'rganishga bo'lgan ehtiyojni kuchaytirdi. Aynan shu davrda o'quvchilarning bilim darajasini aniq o'lchashga qaratilgan test metodlari paydo bo'ldi. Pedagogik o'lchash nazariyasining shakllanishi pedagogik diagnostikaning ilmiy asoslarini yaratdi. Testologiya, statistik tahlil usullari va baholash metodlari pedagogik diagnostika tizimining rivojlanishiga muhim hissa qo'shdi.

XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab ta'lim jarayonini monitoring qilish va diagnostika qilishga qaratilgan ilmiy tadqiqotlar yanada kengaydi. Bu davrda pedagogik diagnostika ta'lim jarayonining muhim tarkibiy qismi sifatida qarala boshladi. Diagnostika nafaqat o'quvchilarning bilim darajasini aniqlash, balki o'quv jarayonining

samaradorligini tahlil qilish, pedagogik faoliyat natijadorligini baholash hamda ta'lim jarayonini takomillashtirishga xizmat qiluvchi muhim vosita sifatida talqin qilindi.

Zamonaviy ta'lim tizimida pedagogik diagnostika tizimini yaratish alohida ahamiyat kasb etadi. Ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarning bilim va kompetensiyalarini obyektiv baholash hamda o'quv jarayonining samaradorligini aniqlash diagnostika tizimini ilmiy asosda tashkil etishni talab etadi. Shu sababli pedagogik diagnostika tizimini yaratishda zamonaviy pedagogik yondashuvlar va innovatsion texnologiyalardan foydalanish muhim hisoblanadi.

Zamonaviy pedagogik diagnostika tizimi bir necha muhim bosqichlardan iborat. Birinchi bosqich diagnostika maqsadini aniqlash bosqichi bo'lib, unda ta'lim jarayonida baholanishi lozim bo'lgan ko'rsatkichlar belgilanadi. Bu bosqichda diagnostika jarayonining asosiy vazifalari aniqlanadi hamda baholash mezonlari ishlab chiqiladi. Ikkinchi bosqich diagnostika metodlarini tanlash bosqichi hisoblanadi. Ushbu bosqichda ta'lim jarayonini baholash uchun mos metodlar va vositalar tanlanadi. Ular qatoriga testlar, kuzatish, suhbat, anketa, diagnostik topshiriqlar va boshqa metodlar kiradi.

Uchinchi bosqich diagnostika jarayonini amalga oshirish bosqichi bo'lib, bunda o'quvchilarning bilim darajasi, ko'nikmalari va kompetensiyalari aniqlanadi. Ushbu jarayonda o'quvchilarning o'quv faoliyati hamda rivojlanish dinamikasi o'rganiladi. To'rtinchi bosqich diagnostika natijalarini tahlil qilish bosqichi hisoblanadi. Bu bosqichda olingan natijalar ilmiy jihatdan tahlil qilinadi hamda ta'lim jarayonining samaradorligi baholanadi. Oxirgi bosqich esa diagnostika natijalari asosida pedagogik qarorlar qabul qilishdan iborat bo'lib, ushbu qarorlar ta'lim jarayonini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Pedagogik diagnostikaning zamonaviy metodik modeli diagnostika jarayonining barcha bosqichlarini o'zaro bog'liq holda tashkil etishni nazarda tutadi. Mazkur model diagnostika maqsadlari, diagnostik metodlar, diagnostika natijalarini tahlil qilish hamda pedagogik qarorlar qabul qilish jarayonlarini o'z ichiga oladi. Diagnostika modelining asosiy vazifasi ta'lim jarayonining samaradorligini aniqlash, o'quvchilarning rivojlanish darajasini baholash hamda ta'lim jarayonini takomillashtirish uchun zarur bo'lgan ilmiy asoslarni yaratishdan iborat.

Zamonaviy pedagogik diagnostika tizimida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Raqamli ta'lim muhitining rivojlanishi diagnostika jarayonini avtomatlashtirish, ta'lim natijalarini tezkor tahlil qilish hamda o'quvchilarning rivojlanish dinamikasini monitoring qilish imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Elektron baholash tizimlari, onlayn test platformalari va ta'lim monitoringi tizimlari pedagogik diagnostika jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda.

Xulosa qilib aytganda, pedagogik diagnostika tizimini yaratish zamonaviy ta'lim tizimining muhim vazifalaridan biridir. Pedagogik diagnostika tizimi ta'lim jarayonini ilmiy asosda tahlil qilish, o'quvchilarning rivojlanish darajasini aniqlash hamda pedagogik faoliyat samaradorligini baholash imkonini beradi. Tarixiy tajribani o'rganish va zamonaviy metodologik yondashuvlarni qo'llash pedagogik diagnostika tizimini yanada takomillashtirishga xizmat qiladi. Shu sababli pedagogik diagnostika tizimini rivojlantirish, uning nazariy asoslarini boyitish hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan integratsiyalash pedagogika fanining dolzarb ilmiy yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Pedagogik diagnostika tizimini samarali tashkil etish ta'lim jarayonining barqaror rivojlanishini ta'minlaydi. Diagnostika jarayoni nafaqat ta'lim natijalarini baholashga xizmat qiladi, balki o'quv jarayonini tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish imkoniyatlarini ham yaratadi. Shu sababli pedagogik diagnostika tizimini yaratishda ta'lim jarayonining barcha komponentlarini hisobga olish muhim ahamiyatga ega.

Pedagogik diagnostika tizimining zamonaviy metodik modeli ta'lim jarayonining turli bosqichlarida qo'llaniladigan diagnostik faoliyatni o'zaro uyg'un holda tashkil etishni nazarda tutadi. Ushbu modelning muhim jihatlaridan biri diagnostika jarayonining uzluksizligini ta'minlashdir. Uzluksiz diagnostika ta'lim jarayonining barcha bosqichlarida o'quvchilarning rivojlanish darajasini aniqlash imkonini beradi hamda o'quv jarayonining samaradorligini muntazam ravishda tahlil qilishga xizmat qiladi.

Zamonaviy pedagogik diagnostika modelida diagnostika jarayonining bir necha asosiy yoʻnalishlari ajratib koʻrsatiladi. Birinchi yoʻnalish oʻquvchilarning bilim darajasini aniqlashga qaratilgan boʻlsa, ikkinchi yoʻnalish oʻquvchilarning oʻquv faoliyatini tahlil qilish bilan bogʻliqdir. Uchinchi yoʻnalish esa oʻquvchilarning shaxsiy rivojlanish xususiyatlarini aniqlashga qaratilgan. Ushbu yoʻnalishlarning oʻzaro uygʻunlashuvi pedagogik diagnostika tizimining kompleks xarakterini taʼminlaydi.

Pedagogik diagnostika tizimining samaradorligi diagnostika natijalaridan qanday foydalanilishiga ham bogʻliq. Diagnostika natijalari pedagogik faoliyatni rejalashtirish, oʻquv jarayonini takomillashtirish hamda taʼlim strategiyasini ishlab chiqishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli diagnostika natijalarini tahlil qilish va ulardan pedagogik qarorlar qabul qilish jarayonida foydalanish pedagogik diagnostika tizimining muhim bosqichi hisoblanadi.

Shuningdek, pedagogik diagnostika tizimi taʼlim jarayonida individual yondashuvni amalga oshirish imkonini ham beradi. Diagnostika natijalari oʻquvchilarning individual xususiyatlarini aniqlash hamda ularning oʻquv ehtiyojlarini hisobga olgan holda taʼlim jarayonini tashkil etishga yordam beradi. Bu esa oʻquvchilarning bilim darajasini oshirish hamda ularning shaxsiy rivojlanishini taʼminlashga xizmat qiladi.

Zamonaviy taʼlim tizimida pedagogik diagnostika tizimini rivojlantirishda innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish alohida ahamiyat kasb etadi. Interaktiv metodlar, elektron taʼlim platformalari hamda raqamli baholash tizimlari diagnostika jarayonini yanada samarali tashkil etish imkoniyatini yaratadi. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalar diagnostika natijalarini tezkor tahlil qilish hamda oʻquvchilarning rivojlanish dinamikasini monitoring qilish imkonini beradi.

Pedagogik diagnostika tizimini takomillashtirish jarayonida xalqaro tajribani oʻrganish ham muhim ahamiyat kasb etadi. Rivojlangan mamlakatlarda taʼlim sifatini baholash va monitoring qilish tizimlari keng qoʻllanilmoqda. Ushbu tizimlar oʻquvchilarning bilim darajasini baholash bilan bir qatorda ularning kompetensiyalarini ham aniqlash imkonini beradi. Mazkur tajribalar pedagogik diagnostika tizimini rivojlantirish uchun muhim ilmiy asos boʻlib xizmat qilishi mumkin.

Umuman olganda, pedagogik diagnostika tizimini yaratish ta'lim jarayonini samarali tashkil etishning muhim omillaridan biridir. Diagnostika tizimi ta'lim jarayonining samaradorligini aniqlash, o'quvchilarning rivojlanish darajasini baholash hamda pedagogik faoliyatni takomillashtirishga xizmat qiladi. Zamonaviy ta'lim tizimida pedagogik diagnostika tizimini ilmiy asosda tashkil etish ta'lim sifatini oshirishning muhim sharti hisoblanadi. Shu sababli pedagogik diagnostika tizimini rivojlantirish, uning metodologik asoslarini takomillashtirish hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan integratsiyalash pedagogika fanining dolzarb ilmiy yo'nalishlaridan biri bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Беспалько В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. - Москва: Педагогика, 1995.
2. Tolipov O'., Usmonboeva M. Pedagogik texnologiyalarning nazariy asoslari. – Toshkent, 2006.
3. Ishmuhamedov R. Innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Toshkent, 2014.
4. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.